

Der Archivar, 58, 1, 3(2005)

Heiner Schmitt (1/2005) izvješćuje o zaključcima Međunarodnoga arhivističkog kongresa održanog 2004. u Beču. Kongres je u tehnički savršeno opremljenom Austrijskom centru Vienna okupio oko 2.000 sudionika iz cijelog svijeta. Budući da je prije nekoliko godina Sevilla okupila 3.000, a Peking 2.600 sudionika, ovaj kontinuirani pad broja sudionika ukazuje na sve veći nedostatak novca za kulturne projekte. Program kongresa bio je strukturiran pod motom »Arhivi, pamćenje i znanje«. Kao integrirajući element svakoga novog radnog dana bila su zamišljena uvodna predavanja gostujućih predstavnika kulture, znanosti i politike o ulozi arhiva u društvu. Zajednički zaključak tih izlaganja bio je da se uvijek subjektivnoj i individualnoj istini ipak najviše približavamo istraživanjem upravo arhivskoga gradiva. S obzirom na perspektive arhivistike uzdrmane elektroničkim i digitalnim razvitkom, zbog čega se zahtijeva novo definiranje njezinih temeljnih načela, ponovo su u središtu većine izlaganja bili problemi digitalnog arhivskoga gradiva i digitalnih medija pohrane, tj. arhivi kao jezgra informacijskog društva sa svrhom osiguranja i zaštite digitalnih zapisa. Nezaobilazna je bila i stara tema o neprijateljstvima, konkurenciji i zavisti u odnosu povjesničara i arhivista, što utječe i na izbor i utvrđivanje učinkovitog sustava vrednovanja arhivskoga gradiva, budući da si povjesničari, prema mišljenju arhivista, sa zahtjevom za potpunim arhiviranjem izvornoga gradiva, prilično olakšavaju situaciju.

Peter Müller (1/2005) navodi da je sređivanje arhivskoga gradiva tradicionalno jedan od glavnih zadataka arhiva, iako posljednjih dvadesetak godina nije bilo u središtu pažnje. Teorijska razmatranja o njegovim metodama i ciljevima bila su zanemarena. Tek posljednjih godina počinju se zbog brzog razvitka elektroničkih medija i financijskih problema javnih proračuna, ponovo objavljivati relevantni radovi. U prvom su planu ipak manje metodička pitanja, a više se raspravlja o predstavljanju rezultata sređivanja na internetu (mogućnost stalnog dopunjavanja podataka i pregledna hijerarhijska struktura arhivskoga gradiva). Ali, budući da većini arhiva nedostaje financijskih sredstava, autor daje povijesni pregled klasičnih, analognih obavijesnih pomagala, jer pretpostavlja da će upravo ona još neko vrijeme imati središnju ulogu u arhivskim ustanovama. Arhivi će tako opet propustiti privlačenje novih korisnika, naviknutih na moderne medije. Autor naglašava da je najprije potrebno utvrditi opće stanje arhivskih fondova, njihovu sadržajnu važnost i očekivanu potražnju, te u vremenski prihvatljivom roku osigurati prijenos postojećih analognih podataka o sređivanju u elektronički sustav.

Oko 130 arhivista iz državnih i ostalih arhiva te srodnih ustanova iz Njemačke i inozemstva sudjelovalo je 27. rujna 2004. na jednodnevnoj radionici u Saveznom arhivu Njemačke u Koblenzu. Tema je bila prezentacija i demonstracija rezultata projekata Njemačkoga istraživačkog društva o automatiziranom konvertiranju analognih ili u tekstualne datoteke pohranjenih obavijesnih pomagala u formate baze podataka. Izlaganja su bila popraćena online-prezentacijom (Powerpoint, Screenshots), a predstavljen je i primjer elektroničke obrade gradiva – Bundes-Archiv-IT-System, tj. BASYS-Fox (obavijesna pomagala online u XML-u). Prezentaciju je pratio transparentni prikaz troškova i iskoristivosti projekata, odnosno njihovih prednosti i nedostataka. U kontekstu izdavanja znanstveno obrađenih edicija izvora, koje su neophodna oprema svakoga profesionalnog povjesničara, središnje je pitanje bilo, u kolikoj je mjeri i u kojem obliku još uvijek opravdano, da se uz elektroničku inačicu s njezinim navigacijskim i istraživačkim mogućnostima, i dalje objavljuju klasične knjige. Internet omogućuje povezivanje neograničene količine podataka koje prelaze uski okvir klasične edicije jednog arhiva, knjižnice, muzeja i sl. Tijekom rasprave, načeta su i pitanja citiranja internetskih tekstova i autorskih prava, besplatnog pristupa i mogućnosti stalne aktualizacije online-ponude (Jörg

Filthaut (1/2005), *Digitale Erchliessung und Edition. Archivische Dienstleistungen im Informationszeitalter, Workshop im Bundesarchiv*).

Robert Parnica (1/2005) opisuje Arhiv Otvorenog društva u Budimpešti (Open Society Archives, <http://www.osa.ceu.hu>) kao jedan od važnijih europskih novinarskih arhiva koji sadrži značajnu audiovizualnu zbirku o svjetskoj povijesti iz doba hladnog rata (tj. bliže prošlosti) i postkomunističkog razdoblja (tj. sadašnjosti). Arhiv je ustrojen u proljeće 1995., kada je gradivo Istraživačkog centra Radija Slobodna Europa i Radija Sloboda, iz sjedišta redakcija u Njemačkoj predano Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti. Godine 1994. George Soros dogovorio je s predstavnicima radija (s ciljem promicanja antisovjetske promidžbe, Radio Slobodna Europa osnovan je pod pokroviteljstvom CIA-e 1950, Radio Sloboda 1953) preuzimanje troškova obrade i zaštite milijuna dokumenata, novina, knjiga, mikrofilmova i audiovizualnoga gradiva. Ugovor o čuvanju vrijedi pedeset godina i gradivo je i dalje vlasništvo vlade SAD-a. Istraživački odjel i arhiv radija bili su pretplaćeni na službene novine određene zemlje i regije, sustavno su prikupljali i emigrantske publikacije i zapadne tiskovine, intervjue i biobibliografije istaknutih osoba iz javnog života, snimali su televizijski i radijski program svih državnih medija i izrađivali njihove prijepise, a sakupljene su informacije pratile detaljne političke analize s elementima znanstvenoga rada u svrhu pojašnjenja konteksta pojedinih događaja. Knjižnica Arhiva sadrži zbirku knjiga, časopisa i mikrofilmova (najvećim dijelom sovjetske i poljske provenijencije), ali i tzv. Wiener Library o nacional-socijalističkom pokretu i povijesti europskih Židova 1930-1960. Arhiv posjeduje i gradivo o pitanjima razvitka, odnosno povreda ljudskih prava u kontekstu nacionalnog samoodređenja i prava manjina (dokumentacija Odbora Ujedinjenih naroda za istraživanje ratnih zločina počinjenih na teritoriju bivše Jugoslavije ustrojenog 1992. i međunarodne liječničke skupine Physicians for Human Rights o masovnim grobnicama). U Arhivu se čuva i gradivo najveće međunarodne organizacije za ljudska prava iz doba hladnog rata – Međunarodne helsinške federacije. Audiovizualna zbirka ne sadrži samo gradivo iz doba komunizma (sovjetski radijski i televizijski program), nego i iz postkomunističkog razdoblja (emisije televizijskih stanica iz Beograda, Zagreba i Sarajeva, snimljenih 1996-1998). Zbirka sadrži i filmove o povredama ljudskih prava u Iraku, Ruandi, bivšoj Jugoslaviji, Izraelu i Kambodži. Mrežne stranice Arhiva nude pregledne podatke o korištenju gradiva i omogućuju brz pristup katalozima i bazama podataka. Tematski sustav olakšava pristup traženoj informaciji, a korištenje je besplatno.

U kontekstu Zakona o reformi uprave, koji njemačku arhivističku javnost zaokuplja već duže vrijeme, cijeli je treći broj časopisa u 2005. posvećen toj temi, i to na primjeru pokrajine Baden-Württemberg, u kojoj je stupio na snagu 1. siječnja 2005. Opseg promjena pojašnjava nekoliko brojni: ukinuto je oko 350 ustanova, a njihove su nadležnosti i djelatnici pripojeni vladinim prezidijima (ima ih 4), kao organima uprave između pokrajinskih ministarstava i nižih okružnih i gradskih upravnih ureda, te navedenim nižim okružnim i gradskim upravama (ima ih 44). Cilj je reforme centralizacija nadležnosti, kako bi se građanima skratio put između raznih ustanova, ali i ušteda od 20 posto osoblja i materijalne opreme u roku od pet godina. Viša su upravna ravnateljstva u pravilu priključena prezidijima, a niži uredi okruzima i gradovima (školske, gospodarske, šumarske, opskrbe, vodovodne, obrtničke, prometne, mjerne i poljoprivredne ustanove). Na koji će se način planirana stopa štednje odraziti na pokrajinsku arhivsku upravu (osim štetnog utjecaja na kvalitetu rada zbog nedostatka financijskih sredstava), pokazat će vrijeme. Arhivi ionako nikada nisu bili važna stavka u javnim proračunima (Wilfried Schöntag (3/2005), *Verwaltungsstrukturreform in Baden-Württemberg. Auswirkungen auf die Überlieferungsbildung und auf die Archivorganisation*).

Nicole Bickoff (3/2005) detaljnije opisuje organizacijsku promjenu u arhivskoj upravi pokrajine, izazvanu primjenom novog zakona, a koju je početkom 2005. odredilo ujedinjenje Zemaljskoga arhivskog ravnateljstva sa šest državnih arhiva u Zemaljski arhiv Baden-Württemberga. Bivši državni arhivi i stručni odjeli bivšega Zemaljskoga arhivskog ravnateljstva, vode se kao deset odjela novoga Zemaljskog arhiva. Kao i sve ostale ustanove koje je zahvatila reforma uprave, i Zemaljski arhiv u sljedećih nekoliko godina mora postići stopu štednje od 20 posto na osoblju i materijalnoj opremi, tj. u razdoblju 2005-2011. ukinut će se 33 radna mjesta. Spajaju se do sada samostalne organizacijske jedinice i utvrđuju se zajednički ciljevi i strategije. Ipak, budući da se po pitanju ciljeva, vrste usluga, organizacijske strukture i financijskih izvora, arhivski djelatnici nisu uspjeli sami dogovoriti, Ministarstvo znanosti, istraživanja i umjetnosti Baden-Württemberga bilo je primorano imenovati skupinu članova pokrajinske Upravne akademije kao vanjskog savjetnika, koji je kao neutralni, ali aktivni sudionik pomogao Arhivu u grubom osmišljavanju prioriteta: što, kako i koliko.

O utjecaju upravne reforme, ali na komunalne (gradske i općinske) arhive, piše Katharina Tiemann (3/2005). Zbog modernizacije javne uprave koju je izazvala financijska kriza, provodi se njezina reorganizacija, a time i arhiva. Kako bi se i dalje mogle ispunjavati zakonske obveze (s manje novca i osoblja), potrebno je utvrditi nov raspored zadataka i nove stručne prioritete. Arhivi se sada spominju u kontekstu tvrtki uslužne djelatnosti usmjerenih na potrebe korisnika. Govori se čak i o mogućnosti privatizacije pojedinih dijelova kulturne ponude, što je ranije bilo vezano samo uz, npr., vodovodne, energetske i prometne tvrtke. Traži se ukidanje radnih mjesta i smanjivanje dodatnih obveza, skraćivanje rada čitaonica, te upravljanje arhivskim gradivom, ali bez njegove stručne obrade. Ne poriče se da reforma ima i svoje prednosti: transparentnost radnih aktivnosti, obveza i troškova te fleksibilniji raspored financijskih sredstava, ali i upozorava na opasnosti koje se kriju iza njih: pritisak da arhivi počnu ostvarivati određeni samostalni prihod (uvođenje plaćenih članskih iskaznica) i povećani upravni troškovi, što često ide na teret stručnosti. Tek će se vremenom pokazati radi li se o privremenoj pojavi. Autorica smatra da je dužnost arhiva stalno upozoravati javnost na važnost i razloge svog rada, te u odnosu na upravu, arhivsko gradivo i internet predlaže sljedeće smjernice u obrani stručnosti: učinkovitiju organizaciju pismohrana (suradnja s upravom/stvarateljem i informatičarima u izboru računalnog sustava radi zaštite elektroničkih zapisa i osiguranja pravne sigurnosti), određivanje kriterija vrednovanja, postavljanje obavijesnih pomagala na internet za nove skupine korisnika, pri čemu detaljna formalna i sadržajna obrada, osim kod često traženih fondova (određivanje dubine obrade), iz radno-ekonomskih razloga gubi na značenju (zbog nedostatka osoblja, ali i novih korisnika koji traže pregledne liste i ne žele godinama čekati na izradu obavijesnog pomagala).

Der Archivar, 59, 1, 2(2006)

Robert Kretschmar (1/2006) izvješćuje o 75. njemačkom danu arhiva održanom od 27. do 30. rujna 2005. u Stuttgartu. Namjera kongresa bila je omogućiti stručnu i objektivnu raspravu o njemačkoj arhivistici u doba nacionalsocijalizma, na što se, prema mišljenju većine sudionika, i predugo čekalo zbog nesposobnosti i nedostatka želje kritičkoga suočavanja s prošlošću i doprinosom arhiva ostvarivanju ciljeva i stabilizaciji sustava nacionalsocijalističkog režima. Naravno da su tijekom proteklih šezdesetih godina objavljeni radovi o ulozi arhiva u nacionalsocijalizmu, ali ne u intenzitetu da su navedenoj temi posvećena sva izlaganja jednog savjetovanja. Izlaganja su bila grupirana oko aspekta funkcionalne povezanosti arhiva i države, tj. pitanja u kolikoj su mjeri arhivi stajali u službi sustava i bili njegov instrument (činjenično utemeljeni zahtjevi za teritorijalnim aneksijama,

nasljedno-biološki element u traženju dokaza o arijevsom podrijetlu, orijentacija na interese jednog društva i države, a ne prema općoj dobrobiti i temeljnim vrijednostima humanosti i slobode, zaštita arhivskoga gradiva o povijesti nacionalsocijalizma, tj. njegova ideološka instrumentalizacija i manipulacija, ideološko određivanje kriterija vrednovanja, sustavno pljačkanje i uništavanje znanstveno-kulturnoga života u zaposjednutim zemljama u službi promidžbenih ciljeva nacionalsocijalista), te oko aspekta nedostatka samokritičnosti u refleksiji o arhivskoj djelatnosti u poslijeratnom razdoblju. Biografije arhivskih djelatnika pokazale su da je naklonjenost režimu često rezultirala unapređenjem, a time je postavljeno i dodatno pitanje odgovornosti djelovanja na radnome mjestu, te se zatražilo iscrpno istraživanje o kontinuitetu osoblja zaposlenog u arhivima nakon 1945. Ukazano je na činjenicu da su itekako iskorištene objektivne mogućnosti manipulacije i povrede stručnih načela pod utjecajem ideologije (obrada arhivskoga gradiva u svrhu dokazivanja arijevsog podrijetla). Tih nekoliko dana nije iscrpilo sve aspekte teme, tako da ostaju poticaji za nastavak rasprave.

Edgar Büttner (2/2006) javlja da je 31. prosinca 2005., šezdeset godina nakon završetka Drugoga svjetskog rata i pedeset godina nakon njegove integracije u Savezni arhiv Njemačke, ukinut Središnji dokumentacijski ured (Zentralnachweistelle) u Aachenu-Kornelimünsteru. Time je svoju djelatnost završio ured u čijoj je nadležnosti bio bitan dio osobnih podataka vojne provenijencije (podaci o pripadnosti Wehrmachtu i Waffen-SS-u, Službi rada, Organizaciji Todt i sl.). Osim ispunjavanja individualnih pravnih zahtjeva privatnih građana, Ured je na raspolaganje davao i podatke za kazneni progon ratnih zločinaca. Zbog tih posebnih zadataka, organizacijski je potpadao pod Središnji odjel uprave Saveznoga arhiva Njemačke, a stručno bio podređen njegovu vojnom odjelu (Vojni arhiv). Kada je utvrđeno da sa sve većom vremenskom distancom od završetka Drugoga svjetskog rata pravne zadaće Ureda opadaju, a raste korištenje gradiva u znanstvene i genealoške svrhe, donesena je odluka o njegovom ukidanju. Dio je gradiva predan Saveznom arhivu (odjelu Vojnog arhiva i odjelu Reicha), te Njemačkoj službi za informiranje najbližih srodnika palih vojnika bivšega njemačkog Wehrmachta. Središnji je ured formalno bio dio Saveznog arhiva, ali gradivo nije bilo arhivistički sređeno. Nakon njegove obrade, bit će dostupno korisnicima. Gradivo je djelomično uništeno ratnim, ali i svjesnim djelovanjem prije kraja rata. Što je vojna osoba imala viši čin, veća je količina sačuvanih osobnih podataka (časnički matični listovi sa životopisom, sposobnikom i fotografijom). Ti su podaci, iako oskudni, često jedini trag o velikom broju ljudi iz razdoblja Drugoga svjetskog rata, i zbog toga važni za njemačku kulturu sjećanja. Za razliku od sličnih istraživanja u savezničkim zemljama, u kojima se na taj način odaje poštovanje herojskim precima, u Njemačkoj prevladava »kritičko« istraživanje obiteljske povijesti, tijekom kojeg se pokušava otkriti moguća upletenost pretka u nacionalsocijalistički režim i utvrditi njezina dubina (prosječno oko 3.500 upita godišnje).

I u ovom broju objavljen je rad Jürgena Rainera Wolfa o utjecaju Zakona o reformi uprave u Njemačkoj, ali na primjeru Saskoga državnog arhiva. U kontekstu troškova njemačkog ujedinjenja i globalizacije, te u slučaju Saske kao istočnonjemačke pokrajine, i dodatnih gospodarskih i mentalnih balasta zbog raspada DDR-a i ovdje se nakon četrdeset godina, očekuju promjene u broju radnih mjesta, proračunu i organizacijskoj strukturi pokrajinske arhivske uprave (ušteda od 20 posto u osoblju i opremi u roku od pet godina). Zbog okupljanja nadležnosti i spajanja organizacijskih, kadrovskih i financijskih struktura na jednoj razini, tj. centralizacije arhivske uprave, 1. siječnja 2005. ustrojen je Saski državni arhiv s odjelima: Državni arhiv u Dresdenu, Državni arhiv u Leipzigu, Državni arhiv u Chemnitzu i Rudarski arhiv u Freibergu.

Sličan se proces modernizacije uprave zbog troškova, učinkovitosti i prioriteta u izboru usluga javnog sektora u budućnosti, odvija i u Nizozemskoj. Matthias Weber (2/2006)

opisuje proces spajanja nizozemskih pokrajinskih i komunalnih (gradskih i općinskih) arhiva u velike Regionalne povijesne centre sa svrhom popularizacije i komercijalizacije kulturnih ustanova. Smjernice sadrže zahtjeve za kraćim rokovima preuzimanja gradiva, pojačanim korištenjem digitalnih medija i audiovizualnih izvora, zadobivanjem šireg kruga korisnika spajanjem arhivskih i, po mogućnosti, srodnih ustanova (knjižnica i muzeja), kako bi se izgradila digitalna mreža kulturne ponude, za što bi inače samostalni arhivi bili premali. Arhivi se i ovdje stavljaju u kontekst kulturnog poduzetništva: iako bi arhivsko gradivo i dalje ostalo u državnom vlasništvu, neki sastavni dijelovi arhivske djelatnosti, kao što su npr. pohrana i zaštita, prenijeli bi se na privatne ustanove. Uštede zbog spajanja ustanova i centralizacije uprave mogle bi biti i do 40 posto manje osoblja. Sva mišljenja ipak nisu pozitivna. Neki stručnjaci upozoravaju na moguću površnost u radu i gubitak znanstvenog aspekta istraživačkog rada. Alternativa velikim regionalnim središtima, prema njihovu mišljenju, mogli bi biti i manji, ali dobro opremljeni lokalni arhivi sa zajedničkim portalom. U razdoblju 2001-2005. osnovano je jedanaest regionalnih povijesnih središta u glavnim gradovima jedanaest od dvanaest nizozemskih pokrajina.

Danijela Marjanić